

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Druk: Drukkerij „Steenbergen”, Slotlaan 220, Zeist

EINDHOVEN — E. R. POSTMA

Wijsheid: genieten!

■ TAAL NAAR ONS HART

Ergens kwam ik de aankondiging tegen: dankdienst voor de agrarische en industriële produktie. Een hele mond vol als je de mond toch al vol hebt met je dagelijks brood. Maar in die vormgeving proef je de afstand die er ligt tussen nu en de tijd dat zo'n dienst nog eenvoudig heette: dankuur voor het gewas.

Naarmate de industrie zich meer naar voren drong en 't levenspatroon ging beheersen, ontstond de behoefte aan de uitbreiding (gewas en) arbeid. Maar aangezien intensivering van landbouw en dgl. noodzakelijk bleek door snelle toename van de bevolking en andere, economische factoren, kreeg ook het „boerenbedrijf” een fabrieksachtig aspect: agrarische produktie. 't Zijn hier en daar meer de fabrieksschoorstenen die 't landschap beheersen dan velden bedekt met kudde en dalen bekleed met halmen. Zelfs „de agrariër” werkt daar aan mee. En de mechanisatie zet haar stempel, blijkbaar, zelfs op kerktaal en -leven.

Wat een verschil met de tijd dat men nog simpel sprak van bijv. het feest van de eerstelingen van de oogst. Feesten die zo raak en treffend typeren wat wij belijden inzake de onderhouding (ook) van de kerk.

■ PREDIKER DIE BIJ DE TIJD WAS

In zo'n nog betrekkelijk ongecompliceerde tijd leefde ook de Prediker — de Floriade in Amsterdam liet met de inzending van Israël een stukje van die voorbije rust proeven. 's Mans naam laat in het hebreuws zien dat hij geen op zichzelf levende filosoof was: de gemeente Gods stond hem wel degelijk voor ogen.

Hij had — en nãm! — de tijd voor een echte levensbeschouwing: een beschouwing van het alledaagse leven. Ook was hij positief ingesteld: hij wilde de gemeente wijsheid leren. Typerend is zijn slotconclusie: vrees God en onderhoud zijn geboden, want dit geldt voor alle mensen (12 : 13).

Hier staat de wijsheid naast de dichter (Ps. 111 : 10) op de kansel. 't Huis van God is hem niet vreemd — hij is een kerk- en tempelganger (4 : 17).

Maar daarom was hij nog geen wereldvreemde, naar binnen gerichte figuur voor wie aards geluk of ongeluk bijzaak was. Zelf vertelt hij: ik zette mijn hart erop om onderzoek te doen naar de wijsheid in alles wat onder de hemel geschiedt (1 : 12). Hij gaf zijn ogen en oren de kost, was geïnteresseerd bij politiek en rechtspraak,

even zo goed als bij wat in het hart van de enkele mens omgaat en diens daden beheerst. Het grote was hem niet te groot, het kleine niet te klein.

■ PREDIKER NOG ALTIJD BIJ DE TIJD

Een man van de rechte lijn kun je hem ook al niet noemen. Je kunt hem (in onze gedachtengang!) ettelijke malen tegen zichzelf uitspelen. Niet verstand — is dat niet feestelijk?

Natuurlijk, hij staat te boek als een aarts-pessimist: alle dingen zijn ijdelheid (1 : 1, 2). Maar is hij daarmee een **onverbeterlijke** pessimist? Hij zou ons kunnen vragen: vanwáár die ijdelheid? Met evenveel recht als Paulus dat doet: want de (hele!) schepping is aan de ijdelheid onderworpen. Waarom? Niet vrijwillig, maar om der wille van hem (de zondige mens!) die haar daaraan onderworpen heeft. Zij het niet zonder hoop, omdat ook de schepping zelf van de dienstbaarheid aan de vergankelijkheid (ijdelheid!) zal worden bevrijd. Daar ziet dan ook de hele schepping, ook in 1972, reikhalzend naar uit (Rom. 8 : 18-22). En midden in een tijd waarin de mens Gods schepping dwingt tot slaafse dienst, blijft toch voor mens en schepping de hoop gloren: ... wetende dat uw arbeid niet ijdel is in de Heer Jezus Christus (1 Cor. 15 : 58).

Vóór Paulus heeft ook de Prediker een glimp opgevangen van het doorbrekend licht, de doorbreking van de schijnbare zinloosheid van het bestaan. Zoals: zie wat ik als **goed** heb opgemerkt!

Wat dat is?

Dat het **voortreffelijk** is te eten en te drinken en het goede te genieten, bij al het zwoegen, waarmee iemand zich aftoet onder de zon gedurende de weinige dagen van zijn leven, die God hem schenkt, want dit is zijn deel (5 : 17). Dat is bepaald niet de roes van oppervlakkigheid. Noemt hij niet: moeitevolle arbeid, zich aftobben, de weinige dagen die God je schenkt? Me dunkt, had hij in 1972 geleefd, hij had zo de gemeente binnen kunnen stappen en met nog meer klem hetzelfde kunnen zeggen. De gemechaniseerde, geautomatiseerde wereld en de overladenheid van het menselijke levensprogram beklemtonen de jachtige onrust nog eens te meer. Op de Floriade in Amsterdam ontmoetten de uitersten elkaar!

Managerziekte was hem niet vreemd voorgekomen en de afmatting alleen al door de mateloze boekenproduktie (12 : 12) zou hij beter dan wie ook peilen. U weet toch dat er geen enkele instantie is die kans ziet om alles wat op vaktechnisch gebied gepubliceerd wordt zelfs maar te rubriceren — laat staan te lezen!

Toch zou hij opnieuw, en met des te meer klem, dat andere naar voren brengen: dat het voortreffelijk is voor de mens te eten en te drinken en het goede te genieten ... want dit is **zijn deel**. Tegenover de hoogmoed van de mens die „das Leben als Ganzes aan zich denkt te onderwerpen, stelt hij de tevredenheid van de mens die zich vergenoegt in het hem toebedeelde „bescheiden deel” (Spr. 30 : 8), het dagelijks brood.

Al eerder waarschuwde hij: de mens heeft het niet in zijn macht om te eten en te drinken en zich te goed te doen bij zijn zwoegen ... want wie kan eten en wie kan iets genieten buiten **Hem** (2 : 24-26)? Ook Jacobus leert: elke vreugde, elke goede gave daalt van boven neer, van de Vader der lichten (Jac. 1 : 17).

■ WAT EEN GENOT!

Niettemin: **geniet** daarvan — neem er de tijd voor: je hebt al zo weinig tijd! Laat 't goede dát je dan ontvangt niet verstikken tussen de „zorgvuldigheden des levens”, de duizend-en-een dingen die voortdurend je aandacht opeisen. Je bent toch geen slááf, kind van God? Dat hoort óók tot de wijsheid van hen voor wie alle wijsheid begint met de vreze des HEREN! Niemand mag Gods goede levensgaven gehaast naar binnen werken: **proeft** en **smaakt**, dagelijks, dat de HERE goed is (Ps. 34 : 9) en maakt **elke** dag, ook al zouden 't er weinige zijn, tot een dankdag voor (mijenentwege) de agrarische en industriële produktie.

't Is God immers, onze Vader, die ons het dagelijks brood welbewust toebedeelt?

Je kunt 't manna, in de woestijn (Op. 12 : 14), vervloeken, er van walgen (Sartre, La nausée), 't uitspuwen — of 't genieten als „hemels brood”: wij werden dagelijks **begenadigd**, met manna, hemels brood, verzadigd (Ps. 105, vgl. Joh. 6).

Je kunt zeggen: we krijgen „maar” water te drinken. Of: Góds hand bracht in dat dorre oord rivieren uit een steenrots voort (Ps. 105).

Je kunt van 't leven walgen, 't vervloeken (als in Ps. 106 : 13 v.v., 24 v.v.), maar je kunt er ook, zelfs nu, een loflied voor elke dag in zien (Ps. 105).

Je kunt tegen God opstaan als was je zijns gelijke (Ps. 78 : 18-20), of erkennen: God schenkt ... dit is mijn deel.

Een gave Gods — wie van ons heeft niet te eten en te drinken? Welvaart contra werkeloosheid? Toch: we leven uit Gods Hand. Die vreugde kan de tegenstem van het verdriet zijn: 't is alsof God al begint met onze tranen te drogen. Genieten is de levenskunst bij uitstek. Het ware genot heeft God voorbehouden aan wijzen, die God vrezen en Zijn geboden onderhouden.

Geniet er maar van!

KERKELIJK *Leven*

Achtergronden van de huidige kerkelijke ontwikkeling

(2)

Stelling II

- Deze theologie is sterk bepaald door de geest van de tijd. Men wil zinvolle antwoorden geven, die bij de moderne mens overkomen.

Wanneer we deze stelling nader willen toelichten moeten we de naam noemen van de bekende Duits-Amerikaanse theoloog Paul Tillich (1886-1965). Hij is vooral de theoloog van de correëlatie. Wat bedoelde hij daarmee? De mens is de vragende mens. Heinz Zahrnt de bekende duitse godgeleerde, vertelt dat hij met Tillich in de zomer van 1961 een gesprek had op een torenflat in Hamburg. Denk eens aan, zei Tillich, de mensen die beneden in dit gebouw slaperen (zij zaten op één van de bovenste verdiepingen) hebben nog altijd dezelfde vragen als 2000 jaar en meer geleden, vragen over schuld, leed, liefde, gerechtigheid in de wereld, de zin van het leven, de dood.⁸⁾

Maar op die vragen worden antwoorden gegeven door de openbaring. Wel zegt Tillich uitdrukkelijk, dat de antwoorden, die de christelijke openbaring geeft, alleen zinvol zijn wanneer ze betrekking hebben op de menselijke existentie in haar geheel.⁹⁾ Tillich wil zich wachten voor de zg. ontsparing van het fundamentalisme het „er staat geschreven”. We moeten beginnen, zegt Tillich, te luisteren naar de mens, zegt Tillich, we hen te woord staan en vernemen wat ze zeggen over zichzelf, hun zijn in de wereld. En als dat is gebeurd, dan kan het kërugma (de verkondiging) misschien zo worden vertolkt, dat het slaat op hun situatie.¹⁰⁾ We moeten de mensen begrijpen, daarom wil Tillich dat men erop zal letten, hoe de mensen zich over zichzelf uitspreken in de moderne literatuur, in de schilderkunst, Tillich zelf schreef een belangrijk essay over Picasso's Guernica.

Wat is nu het vreemde en het vernieuwende in Tillich's theorie? Als hij stelt dat de openbaring niet in het luchtledige moet blijven, maar tot de mensen komt in hun reële bestaan, heeft hij gelijk. Maar Tillich ontkomt er niet aan, dat hij de vragen van de mens normatief gaat maken, en de verkondiging zo gaat uitleggen, dat die slaat op onze situatie. Natuurlijk moet men weten tot wie men spreekt, daarom trok Paulus ook door Athene voor hij op de Areopagus preekte. Maar hij trachtte zijn gehoor niet in het gevele te komen (Handel 17:15-34). We moeten ook tegen de tijdgeest in durven gaan, de tijdgeest moet veranderd worden, genormeerd aan de verkondiging en niet omgekeerd de verkondiging aan de tijdgeest en de vragen die de moderne mens gelieft te stellen.

⁸⁾ Zie Heinz Zahrnt, *Wachtend op God: De Duitse protestantse theologie in de twintigste eeuw*, Utrecht 1967, pag. 336.

⁹⁾ Zahrnt, a.w. pag. 336.

¹⁰⁾ Zie Dr J. W. Sperna Weiland, *Oriëntatie, Nieuwe wegen in de theologie*, tweede druk, Baarn 1967, blz. 57.

Immers eerst stelt God zijn eisen, onafhankelijk van ons. Hij vraagt van de rebellerende mens van deze tijd, dat we de overheden zullen gehoorzamen, hij eist van hen, die echtbreuk op allerlei manieren van sexuele gedragingen, van de voorstanders van wettelijke hervormingen, Gij zult niet echtbreken. Dat is nu het verschil.

De methode en de geest van Tillich heeft in deze tijd grote invloed. Ik mag in dit verband noemen de Nieuwe Katechismus. Deze begint met een hoofdstuk, „de Vragende mens”.

Het boek vertelt dan een verhaal van Paulinus, die tot de vorst van Northumberland bij de Angelen en Saksen was doorgedrongen, en die de christelijke boodschap wilde doen aannemen. De vorst was aarzelend, en riep de wijzen erbij. Op dat ogenblik stond iemand op, die zaid: „Koning als gij met uw geman en vazallen 's Winters om het haardvuur zit, ... dan gebeurt het ineens dat een kleine vogel de zaal invliegt: door de ene deur komt hij binnen, door de andere deur gaat hij naar buiten. Die paar ogenblikken dat hij in de zaal is, raakt hem het koude weer niet, maar onmiddellijk als hij uit uw blikken verdwijnt, keert hij in de donkere winter terug. Zo is het ook, dunkt mij, met het mensenleven. Wij weten niet wat eraan voorafgegaan is, wat erop volgt. Als de nieuwe leer ons daaromtrent enige zekerheid brengt, is zij waard dat wij haar volgen.”

Zo schijnen dan de Angelsaksen het geloof te hebben aangenomen. Na dit verhaal te hebben weergegeven, gaat de Nieuwe Katechismus aldus verder: „Jezus' boodschap was voor hen antwoord, licht en kracht. Betekent dit, dat de vraag daarmee verstomd is? Nee, **iedere nieuwe generatie, iedere nieuwe mens, moet haar opnieuw stellen.** Een mens is iemand die het leven ondervraagt.¹¹⁾ We dachten dat de verwantschap met Tillich treffend was. En we zien ook, dat de Nieuwe Katechismus niet aarzelt geheel andere antwoorden te geven, dan die sedert eeuwen in de r.k. kerk golden. Zozeer volgde men nieuwe wegen, dat op last van een kardinalencommissie een aanvulling bij de Nieuwe Katechismus moest geschreven worden, die correcties moest aanbrengen in de leer van de erfzonde, Jezus' geboorte uit de maagd Maria, het misoffer e.a.¹²⁾

Dat de Nieuwe Katechismus niet zonder meer de openbaring wil aanvaarden als deze spreekt van schepping, zondeval en verlossing, is wel duidelijk als we de bladzijden over de zondeval lezen.¹³⁾ Uit eigen bittere ervaring, staat op blz. 307 had Israëls geloof deze constante (de zonde, A.) in de mensengeschiedenis leren kennen. Viermaal daarom beschrijft de oergeschiedenis een zondeval, het eten van de verboden vrucht, de broedermoord, de bedorvenheid van Noach's tijdgenoten, het bouwen van Babel. Deze daden zijn symbolen van onze grote zonden. Merkwaardig, die opvatting dat er een viervoudige beschrijving is van de zondeval. De Nieuwe Katechismus zegt verder: „Het meest van al deze bijbelstukken heeft zich het paradijsverhaal in onze geheugens geprent. Maar wij moeten wel bedenken dat zoals wij

zagen, ook de daarop volgende hoofdstukken dezelfde boodschap bevatten”.¹⁴⁾

Hoe verklaart de Nieuwe Katechismus nu, dat we tegenwoordig niet meer vol kunnen houden, dat er één zonde was (van Adam) aan het begin van de geschiedenis? Op blz. 308 wordt gezegd, dat als Paulus in Rom. 5 spreekt over de éne mens, door wie de zonde in de wereld gekomen is, dit een uiting is van het toenmalige wereldbeeld, een literaire vorm, niet de boodschap.

En verder lezen we op blz. 309, dat ons wereldbeeld veranderd is. „Wij hebben wijder overzicht over het verre verleden. Daardoor zien wij, dat de wereld in opgaande beweging in groei is, hoe ook. Ons wereldbeeld is niet statisch meer, maar dynamisch. „En zo wordt vervolgd: „Het begin is dus minder belangrijk voor ons dan vroeger. Ook wat de zonde betreft is dit zo. Wij hoeven niet een bijzondere betekenis toe te kennen aan een eerste zonde. Het gaat er niet voornamelijk over dat de mens heeft gezondigd en is bedorven. Hij zondigt en wordt bedorven. De zonden, in Adam en Eva is nabij van de zonde, van zelf.” Het gaat er dus bij deze verklaring om, wat de mens van nu denkt. En dan moet de bijbel ook zo uitgelegd worden, als zijzelf duidelijk anders spreekt. Met de toverstaf „literair genre” verandert men Rom. 5 zodat er ineens heel iets anders staat, en Adam geen eerste mens meer is.

Maar het moet overkomen. Desnoods moeten we dan de bijbel maar loslaten. Heel duidelijk vinden we een dergelijke instelling ook in het artikel van prof. Berkhof in het genoemde artikel van „De Rotterdammer”: Hij gaat gewoon van het moderne levensgevoel en de manier van vragen van de moderne mens c.q. jeugd uit. Hoor maar: „Intussen is het gesecculariseerde denken bij vele gemeenteleden, vooral jongeren, al zover doorgedrongen, dat het van hen niet meer hoeft. Ze belevan de wereld als radicaal gehistoriseerd. In zo'n wereld kan aan een boek van 2000 à 3000 jaar geleden geen absolute waarde worden toegekend. De catechisanten vragen ons verbaasd: Wat heb ik nog te maken met het Oude Testament van eeuwen geleden? En waarom zou Paulus het beter weten dan wij? ... Veelzeggend volgt Berkhof: „Wie dit levensgevoel niet deelt of tenminste niet verstaat moet er zich op voorbereiden dat hij met zijn traditionele half toegeevende betoog (natuurlijk waren ook de bijbelschrijvers in zekere opzichten kinderen van hun tijd) niets meer uitricht en het ongeloof alleen maar vergroot. (De Rotterdammer, 29 mei j.l.)

Men hoort ook telkens weer over het eenvoudige bijbelgeloof spreken als „niet haalbaar”, „niet te verkopen”, maar waarom gaat men uit van het denken van de mens? We komen zo tot onze volgende stelling, die met de vorige nauw verband houdt.

BREUKELEN

M. J. ARNTZEN

¹¹⁾ De Nieuwe Katechismus, Geloofsverkondiging voor volwassene in opdracht van de bisschoppen van Nederland, 1966, pag. 4.

¹²⁾ Aanvullingen bij de Nieuwe Katechismus op last van de kardinalencommissie samengesteld door Ed. Dhanis S.J. en J. Visser. C.S.S.R., 1969.

¹³⁾ Nieuwe Katechismus blz. 304 vv. Ook Tillich wil geen feiten aanvaarden, omdat ze in de bijbel staan. Tillich wijst af, dat God de wereld heeft gemaakt, dat de maagd Maria Gods Zoon voortbracht, dat Christus opstond op de paasmorgen (Sperna Weiland a.w., pag. 60).

¹⁴⁾ Nieuwe Katechismus pag. 308.

Wiersinga contra Berkouwer

Dr Wiersinga die grote bekendheid verwierf en groot opzien baarde door zijn dissertatie over „De verzoening in de theologische discussie” heeft onlangs een nieuw boek laten verschijnen, dat een korte samenvatting van zijn eerste boek en een vervolg daarop is. De titel ervan is „De verzoening als verandering”.

In dit nieuwe boek handhaaft hij integraal de opvatting van de verzoening zoals hij die in zijn eerste boek verdedigde. Hij zegt daarin dat er twee redenen waren die er hem toe brachten dit tweede boek te schrijven. Vooreerst wilde hij wat hij in zijn dissertatie schreef populariseren. Een proefschrift is naar zijn aard immers alleen verstaanbaar voor vakgenoten en bepaald onbereikbaar voor mensen die zich niet specialiseren in voetnoten.

De bedoeling van dit nieuwe boek is nu iedere belangstellende de mogelijkheid te bieden aan het gesprek over de verzoening deel te nemen. Daarom heeft Wiersinga in de nieuwe pocket zijn visie op de verzoening zo beknopt en verstaanbaar mogelijk weergegeven. Een tweede reden voor het schrijven van dit boek was gelegen in zijn behoefte om de ethische konsekventies van zijn verzoenings-theorie nader uit te werken. Hij bespreekt met name wat zijn opvatting omtrent de verzoening betekent voor de verhouding tot de medemensen, het huwelijk, het strafrecht en de onverzoonlijke, in ieder geval onverzoonde, groepen in de samenleving.

Evenals in zijn dissertatie keert Wiersinga zich ook nu weer scherp tegen wat de reformatorische confessies over de verzoening van de zondaren met God op grond van de zelf-offerande van Christus leren. Hij beschrijft die door hem afgewezen visie met deze woorden: „In katechese en prediking hebben wij geleerd dat dit offer van Christus noodzakelijk was omdat aan de gerechtigheid van God „genoeggedaan” moest worden. Door deze dood is de toorn van God gestild en de weg vrij naar een nieuwe gemeenschap met de Vader. De verzoening tussen God en mensen is een feit geworden. Wij van onze kant mogen geloven in deze definitieve verzoening. Wij moeten haar uiteraard in praktijk brengen, ook al brengen we er feitelijk niets van terecht: we richten hoogstens „tekenen” van de verzoening op.”

☆☆☆

Van deze reformatorische, confessionele waarheid wil Wiersinga niet weten. Zij is in zijn ogen een weergave van de Evangelische boodschap die geheel en al bepaald is door het leef- en denkklimaat van hen — in casu de Reformatoren — die haar onder woorden brachten. Dat ze dat zo deden mag deze mensen evenwel niet kwalijk worden genomen. Zij vertaalden „het gegeven geloof” eenvoudig „in hun sfeer en taal”. En zij gaven in hun tijd meermalen een „trefzekere vertaling van de bijbelse boodschap”. Maar er is successief een „erosie” van de genoemde voorstellingen ontstaan door een wijziging van de „infrastructuur”. Het verband tussen de nieuwe situatie waarin de mensen leven en het dogma maakt het nu noodzakelijk dat de bijbelse boodschap opnieuw „vertaald” moet worden. En dat moet geschieden met een beroep op een aanwijsbare vervreemding die er bij de mensen van onze tijd zichtbaar is geworden met name ten opzichte van de voorstelling van onze verlossing door Christus.

Men lette er op — ik wijs daar even terloops op — dat de alternatieve verzoeningsleer van Wiersinga haar eerste en beslissende impuls ontving in de veranderde situatie waarin de mensen van nu leven, in de veranderde visie van de moderne mens op wereld en mens, zonde en schuld, leven en dood. Met de vragen die daaromtrent bij de mensen leven gaat Wiersinga naar de bijbel om dáárop een antwoord te vinden.

Met het oog op dit procedé denkt men onwillekeurig aan een prachtig woord van prof. J. H. Bavinck. Deze schreef namelijk eens dat alle vragen die bij de moderne mens leven nooit de laatste, beslissende vragen zijn. Want de fundamentele, allesbeheersende vraag voor ieder mens is de vraag naar de goede verhouding tot God. En die leeft nooit bij de „natuurlijke” mens. Die vraag kan alleen door de verkondiging van het Evangelie worden geboren. Alle uitgaan van de vragen die in de moderne mens leven kan er alleen maar toe leiden dat men zijwegen inslaat, die dwaalwegen zijn.

☆☆☆

Zijn eisen opvattingen ontwikkelend wijst Wiersinga er op dat de bijbel ons het verhaal geeft van een onherhaalbare, onomkeerbare geschiedenis. Het is de geschiedenis van de daden Gods. Uit de reeks van momenten daarvan mag niet één worden uitgelicht. Ook niet het wereldschokkend en wereldveranderend moment van het kruis van Golgotha. Als men dat b.v. tot „midden” van de tijd stempelt vereeuwigd men dat tot een bovenhistorische, voor alle tijden geldende stand van zaken. En daarmee heeft men dat in het kader van het idealistische denken opgeheven. Het wordt daardoor dan vervaagd tot een boventijdelijke idee. En dan komt de vraag op hoe de brug moet worden geslagen vanuit de tijdelijkheid van de mensen naar dat brok eeuwigheid. Een vraag die beantwoord moet worden met de woorden: Dat is onmogelijk.

Men moet daarom vasthouden dat het kruisgebeuren een voluit historisch gebeuren is. En niet meer dan dat. Het is een onovertroffen openbaring van Gods liefde. Het is ook een onmogelijk ver gaande daad van Jezus' liefde. En deze historische daad van Jezus midden in de geschiedenis heeft die geschiedenis bepaald, veranderd. Die daad van Jezus is nu voor de mensen die na Christus leefden van beslissende betekenis. De brug van die daad en de na Jezus komende mensen kan namelijk wel geslagen worden. „Door de konfrontatie met de Gekruisigde — via de Heilige Geest in prediking en in praktijk van navolging — worden namelijk de mensen anders en volken verzoend.” „Aan Jezus feitelijke gehoorzaamheid ontsteekt zich — via Jezus' Geest — onze gehoorzaamheid — Hier begint onze bevrijding tot zonen van God.”

De kruisiging van Christus heeft „het karakter van een gerechtelijke moord die God zelf pas in de opwekking verrassend korrigiert.” Men mag bij die kruisiging er evenwel beslist niet van spreken dat Jezus door het oordeel van God die dood van Jezus heeft gewild. Wie door de kruisiging van Jezus wél door Gods oordeel worden getroffen? Dat zijn de daden, de omstanders, de wereld! In de Gekruisigde toont de Rechter van hemel en aarde ons het tastbaar bewijs van onze schuld Van een rechtstreeks tegen de Zoon gericht oordeel van de Vader weet de bijbel niets!

☆☆☆

Dit is kort samengevat de opvatting van Wiersinga over de verzoening.

Wat hij daarmee verwerpt is het volgende: Er is geen sprake van dat Jezus Christus onze zonde en onze schuld heeft gedragen.

Er is daarom ook geen sprake van dat Jezus Christus de last van de toorn Gods tegen de zonde voor ons heeft gedragen.

Er is dus ook geen sprake van dat Jezus Christus aan het kruis aan het recht Gods heeft voldaan.

Er is daarom eveneens geen sprake van dat de gerechtigheid die Jezus Christus zo verwierf ons wordt toegerekend.

Er is evenmin sprake van dat wij door het geloof die gerechtigheid deelachtig worden en zo door God gerechtvaardigd worden,

Er is tenslotte ook geen sprake van dat God ons met Zich verzoent op grond van de zelf-offerande van Jezus Christus in de weg van het geloof.

Luther heeft eens geschreven — en dat was de kern van de reformatorische prediking: „Gij, Here Jezus, zijt mijn rechtvaardigheid, ik ben uw zonde. Gij hebt het mijne aangenomen en mij het uwe gegeven. Gij hebt aangenomen dat wat Gij niet waart en mij gegeven wat ik niet was”.

Dit woord van Luther is, als Wiersinga gelijk heeft, een fundamentele vergissing, een evident misverstand ten opzichte van de bijbelse boodschap.

☆☆☆

Men hoeft geen scherpziend theoloog te zijn om te beseffen dat de opvattingen van Wiersinga van diep ingrijpende betekenis zijn voor de theologie en, wat meer zegt, voor het leven der kerk. Voor ieder die ook maar een klein beetje oog heeft voor de achtergronden, de implicaties en de konsekventies van deze visie is dat zonder meer duidelijk. Kuitert heeft eens gezegd dat wat hij propageerde het begin was van een revolutie in de theologie. In Wiersinga's verzoeningsleer krijgt die nu scherper contouren.

Het is niet mijn bedoeling hier nader in te gaan op Wiersinga's beschouwingen. Dat is trouwens in één enkel artikel onmogelijk. Er is bovendien reeds veel goeds in kritische zin over geschreven, o.a. door de proff. Van Isterzon, Van Genderen, Bakker, Van Niftrik. Ik wil hier alleen iets zeggen over wat prof. Berkouwer over de verzoening schreef. In zijn: **Het werk van Christus** gaf deze een magistrale uiteenzetting van de Schriftuurlijke, reformatorische visie op de verzoening. En tegen de achtergrond daarvan tekent zich die van Wiersinga scherp af als een verloochening van de essentiële momenten daarvan.¹⁾

Berkouwer wijst er in het genoemde boek op dat in de leer der verzoening steeds een fataal dilemma een grote rol heeft gespeeld. Het is dit dilemma: Wordt God verzoend met de mens of wordt de mens verzoend met God? Anders gezegd: is God „subject” der verzoening en de mens „object”. Of is de mens „subject” en God „object”? Of, nog weer anders gezegd: richt de „spits” der verzoening zich op God of op de mens?

Meestal wordt in de moderne theologie, en zo ook door Wiersinga, betoogd dat God „subject” is der verzoening. Hij „verzoent”, maar wordt niet „verzoend”. Hij kan ook niet „verzoend” worden. Er behoeft in God geen verandering van „gezindsheid” ten opzichte van de mens te komen. Een „Umstimmung” van God is niet nodig. Zij is ook onbestaanbaar. Het is niet zo dat God door het lijden en sterven van Christus van een „vijand” van de mens tot een „vriend” van hem moet worden gemaakt. Neen, God was en is en blijft genadig gezind t.o.v. de mens. Wie met God verzoend moet worden dat is de mens. En Christus' werk is dáárop gericht. Door de grote liefdedaad van zijn lijden en sterven brengt hij de mensen in een verzoende relatie met God. Zoals Wiersinga het zei: door de „konfrontatie” met de Gekruisigde worden de mensen — via de Heilige Geest — anders en de volken verzoend. Aan Jezus' gehoorzaamheid „ontsteekt” zich onze gehoorzaamheid en begint onze „bevrijding” tot zonen van God, dat wil zeggen: worden wij verzoend.

☆☆☆

Berkouwer wijst er nu op, worstelend door een dicht struikgewas van alle mogelijke theologische constructies over dit thema, dat het bovengenoemde dilemma vals is. Het is door de gereformeerde theologie en in de reformatorische confessies principiëel doorbroken.

Deze accentueren vooreerst met alle mogelijke klem dat de verzoening van de mens van het begin tot het eind geheel en alleen Gods werk is. Zij is de stralende openbaring van zijn ondoorgrondelijke barmhartigheid. Een „Umstimmung” van God is niet nodig! Maar tegelijk is er, zo predikten zij, in de Schrift sprake van een zeer reëel stillen van Gods toorn over de zonde van het menselijk geslacht.

Calvijn leerde b.v. met grote nadruk dat de verzoening een daad is van Gods liefde. Zij komt op uit Gods barmhartigheid. God heeft de wereld liefgehad. Maar opdat zijn liefde niets in de weg zou staan, deze haar vol effect zou bereiken heeft God zijn Zoon gezonden als het „middel der verzoening”. Door de zelfofferande van Jezus Christus

¹⁾ Ik citeer in het volgende uit de pagina's 277-325.

„stilt” deze de toorn van God ten opzichte van de zonde der wereld. Calvijn weet van Gods eeuwige liefde, van het eeuwig besluit en van de eeuwige voorverordening van de Middelaar. Maar tegelijk predikt hij de **historische betekenis en noodzaak** van het werk van Christus met het oog op de vergeving van onze schuld. Door het op zich laden van de zonde en de schuld der mensheid en het dragen van de toorn Gods heeft Jezus de barricaden weggenomen ten gevolge waarvan de liefde Gods zich ten volle kan effectueren in de verzoening, de verlossing van de mensen. Zo is het kruis van Jezus Christus, zijn zelfofferande, de openbaring van Gods liefde — God immers zendt zijn Zoon ter verzoening van onze zonde. Maar tegelijkertijd is dat kruis de openbaring van Gods **gerechtigheid** — want de zonde en de schuld der wereld worden door het offer van Christus metterdaad weggedaan en zo Gods toorn daartegen gestild.

☆☆☆

Het lijden en sterven van Christus is daarom niet maar een **teken**, een **illustratie** van Gods liefde, ook niet slechts een **onthulling** daarvan. Wanneer men de kruisdood voor de Heiland alléén maar zó beschouwt en dus, zoals Wiersinga doet, die dood alleen maar ziet als een gerechtelijke moord, een marteldood waarin zich de liefde van God en de liefde en trouw van Christus aan God midden in de situatie waarin de Heiland leefde manifesteert dan loochent men dat die dood een **historisch** gebeuren, een **historische** daad is waardoor metterdaad onze schuld wordt weggenomen. Dan doet men geen recht aan de Schriftwoorden die spreken van „gemeenschap aan het bloed van Christus”, van een „nabij-zijn — na de verwijdering — door het

bloed van Christus”, van „de reiniging van het geweten en de reiniging der zonde door zijn bloed”, van „een witgewassen zijn der klederen”, van „een overwinning door het bloed van het Lam”.

In het lijden en sterven van Christus wordt Gods liefde openbaar als een liefde die in harmonie is met Zijn heiligheid en gerechtigheid. „Deze liefde wordt in de passio magna (het grote lijden - C.V.) ten slotte openbaar, als Christus in de ontmoeting met de Vader de schuld op zich neemt en wegdraagt.” Als men die geweldige werkelijkheid dat Christus voor ons een vloek is geworden, dat Hij de toorn Gods tegen de zonde stilt, en men niet erkent dat het lijden van Christus een **moeten** is waarom **zulk** een Hogepriester ons betaamde „schrompelt de ganse prediking der Schrift ineen.”

Zo komt er volgens de Schrift geen „verzoening” tot stand dan alleen door de „voldoening” aan het recht Gods door het lijden en sterven van Jezus Christus. De kerk heeft dat met kracht beleden niet uit een of andere reactie, „maar uit de begeerte om aan de boodschap der Schrift niets af te doen, noch aan de liefde Gods, noch aan zijn rechtvaardige toorn.” Wanneer de kerk en de theologie woorden gebruikten als „betalen”, „kopen”, „voldoen aan het recht Gods” bedoelden ze niet „het werk van Christus los te maken van deze verzoenende daad Gods!” Neen, de diepste intentie daarvan wat dat zij de liefde Gods niet wilden losmaken „van de door Christus gedragen vloek, noch het werk van Christus van de verzoenende liefde van God.”

☆☆☆

Dit is de kern van wat Berkouwer over de verzoening schrijft.

Er zou nog meer genoemd kunnen worden.

Ik denk aan zijn uiteenzettingen over de offerande van Christus. En vooral aan zijn prachtige studie **Geloof en Rechtvaardiging**. Daarin betoogt Berkouwer namelijk dat de verzoening nauw verwant is aan rechtvaardiging. „Het gaat om dezelfde werkelijkheid van het verzoend- en het gerechtvaardigd-zijn na de duisternis van schuld en vijandschap. Wat Berkouwer in al het genoemde schrijft is een handhaven van de reformatorische belijdenis van het sola gratia, sola fide (alleen door de genade, alleen door het geloof) midden in de jungle van de moderne theologie. Meer nog: het is een loflied op Gods grondeloze barmhartigheid zoals Hij die in het huis van Christus heeft geopenbaard, een loflied op het mysterie van de verzoening door voldoening.

Ik wijs nog op één ding. In zijn **Geloof en Rechtvaardiging** wijst Berkouwer er op dat het in het sola fide, sola gratia ging „om het middelpunt van het reformatorisch belijden. De vele en gevarieerde uitspraken zijn religieus eenvoudig en doorzichtig. Men heeft verstaan, dat de rechtvaardiging door het geloof alleen inderdaad een belijdenis was, **waarmee de kerk staat en valt.**”²⁾

Met het oog op wat ik hier schreef zal men verstaan dat we met grote spanning uitzien naar wat de synode van de (synodaal) Geref. Kerken over de verzoening zal zeggen. En we doen dat niet als nieuwsgierige toeschouwers, maar als hevig geïnteresseerde belanghebbenden, omdat „hun” zaak ook de „onze” is.

Wat zal er gebeuren: zal men **voortgaan** in de lijn van Berkouwer of **afbuigen** met die van Wiersinga?

KAMPEN

C. VEENHOF

²⁾ p. 46.

Zonenlied

**Mijn vader riep mij
om een stuitter een stoter een vogel van niets
maar ik moest natuurlijk weer mee met dat meisje
de wegen beklimmen erop en eraf
de bloemen bezien en de dieren bespieden
en Heer in de hemel het hemelrijk zelf**

**Mijn vader riep mij
om een cent om een slof om een houten sigaar
maar ik moest natuurlijk weer woorden opschrijven
die zouden beklijven na hem en na mij
en regeltjes rijmen op ruiterverhalen
en kerel te paard voor mijn eigen verdriet**

**Mijn vader riep mij
om een raad om een reden een wereldse weg
maar ik moest natuurlijk weer elders en elders
met ogen en oren het hart in de hand
een ridder een ruiter een wereldverschrikker
die zelf zei hij bouwde aan rede en raad.**

De bekende dichter, de theoreticus van de beweging van Tachtig, Willem Kloos, noemde kunst „de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie”.

Daar is veel van waar. Je merkt dat ook als je het „Zonenlied” van Koos Schuur leest.

De dichter was toen hij deze ontroering in woorden omzette, ongeveer vijf en veertig jaar. Hij zag z'n zoon en de zonen van z'n vrienden, kortom de jeugd, de jeugd die eigen paden wil gaan — en hij schreef dit vers. Zijn eigen emotie, op zijn eigen wijze verwoord, is de ontroering van iedere vader en moeder — zo zijn hun zonen.

Vandaar de titel — Zonenlied.

Laat ik het verhaal van dit generatieconflict in mijn woorden vertellen en leest U dan het gedicht nog eens.

Een vader is op weg van z'n werk naar huis. Hij mag dan wat moe zijn maar toch maakt hij een omweg, hij wil iets meebrengen voor z'n zoontje. 't Joch is op de lagere school en hij gaat z'n vader nu al wat ontgroeien. Vandaar.

Nauwelijks thuis roept hij de jongen: „Kijk 's wat ik heb meegebracht?”

Als de knaap de mooie stuitter ziet betreft z'n gezicht. Kom nou, hij is al veel verder. Hij is vol van de lessen over bloemen en planten, vogels en vlinders. De stuitter stoot hem. 't Is een vogel van niets. Hij gaat veel liever met dat meisje uit de klas, dat ook zo houdt van de natuur, de wegen op en de velden in om planten te zoeken en dieren te bespieden. En dan samen te praten over de he-

mel en het rijk van de Heer, die, zoals de meester het zo vaak zegt, dat alles zo wonderlijk heeft gemaakt.

Hij pakt het presentje wel aan, maar blij is hij niet. Dat ziet vader ook wel.

Als de jongen op de middelbare school is denkt de vader: Hij gaat onderhand een hele kerel worden, laat ik hem wat zakgeld geven en een sigaretje. Dat zal hij wel leuk vinden en ik bind hem er ook nog wat mee. Kan ik wat gemakkelijker een woord aan hem kwijt.

Hij roept de opgeschoten jongen bij zich, maar weer valt het effect tegen.

De vriendelijkheid wordt wel aanvaard maar de jongen is met een wat vreemde trek op z'n gezicht weer naar z'n kamer gegaan. Hij zat juist te schrijven toen zijn vader hem riep. Te schrijven over ontzaggelijk belangrijke dingen. Als zijn vader er al lang niet meer zou zijn en hij zelf misschien ook niet meer, dan zou hierover nog gesproken worden. Trouwens hij was ook al met gedichten bezig geweest die zwaar waren van het verdriet dat hij had. Om alles eigenlijk. Om de wereld en om de mensen en omdat er niets helemaal goed ging. Om al het leed schreide hij in z'n gedichten. Hij wist zich een ruiter te paard die optornde tegen alles wat anders moest.

Wat zegt dan zakgeld of een slof sigaretten? Immers net zoveel als een houten sigaar.

Als de zoon volwassen is roept de vader hem bij zich.

„We moeten eens praten, jongen. Jij gaat straks uit huis — en dan? Dan moet je een

weg weten en daar heb ik je al zo vaak over gesproken, maar jij bent zo eigenzinnig. Luister nu toch eens naar je vader. Het leven is echt niet zo eenvoudig.”

De vader wil alles ineens zeggen, maar de jongen valt hem in de rede. „Vader schei toch uit. De weg weten! Wat dacht U eigenlijk? U bent ouderwets. U weet toch heel niet wat er te koop is vandaag. De wereld moet eindelijk eens veranderd worden. Die verrotte troep. Daar vecht ik voor. Ik weet wat ik wil.”

En weg is hij. Over die dingen kun je met vader toch niet praten.

Trouwens met het hele establishment niet.

Als je de wereld van vandaag wil leren kennen dan moet je met je oren en je ogen en je hart in de handen lopen.

Dan ga je de wereld te lijf. Dan weet je heus zelf wel rede en raad.

Zie daar de geschiedenis.

Als de zoon jaren later terugkijkt, schaamt hij zich. Was zijn vader echt altijd te laat geweest? Of was hij misschien zelf steeds te vlug met zijn reacties?

Had hij vaders liefde met zijn eigenwijsheid niet ontzaggelijk bezeerd?

Uit de wijze waarop de terugkijkende zoon over deze dingen spreekt, voel je de schaamte.

Mijn vader riep mij, zegt hij. Hij zegt dat drie keer en daarmee zegt hij: Mijn vader was altijd met mij bezig. Vader hield van me en deed alles om me vast te houden. Om me te bewaren voor de grote teleurstelling. Maar ik heb zijn liefde als iets lastigs van me afgeschud.

Want ik moest natuurlijk weer mee met dat meisje, natuurlijk weer woorden opschrijven, natuurlijk weer elders en elders.

Dat woord „natuurlijk” is zwaar van zelfverwijt.

Wat was ie toch eigenzinnig geweest. En wat had hij in brand gestaan voor alle mogelijke zaken, terwijl hij het eerste stuk van de liefde, de eer voor zijn vader en moeder, de wederliefde vergeten was.

Tot zover. Of, nee nog even.

In het eerste vers spreekt de dichter over de Heer in de hemel en over het hemelrijk. In de latere verzen niet meer.

Het kindergeloof is hij kwijt. Zou hij met z'n onstuimige mensenliefde de liefde tot God zijn kwijtgeraakt?

Uit dit zonenlied is ook voor de vaders en moeders van nu, veel te leren.

Utrecht.

H. LANGERAK

AMSTERDAM — H. E. S. WOLDRING

Liberalisme en socialisme

- twee takken aan dezelfde stam -

De rapporten, waarin de grote politieke partijen zich aan de kiezers presenteren, spreken allemaal van de enorme problemen die onze tijd kenmerken. De explosieve ontwikkeling, die de westerse wereld na de tweede wereldoorlog doormaakt, wordt door velen met angst en beven gevolgd.

Politici en wetenschapsmensen schilderen geen rooskleurige toekomst. Het is de meesten wel duidelijk, dat er in deze ontwikkeling ingegrepen moet worden en dat er een andere richting aan gegeven moet worden.

Evenals aan het einde van de vorige eeuw, kennen veel mensen tegenwoordig een fin-du-siècle-stemming. De redenen voor deze stemming zijn vandaag nog reëler en ingrijpender dan destijds.

Het is niet de eerste keer, dat de westerse cultuur in een stroomversnelling is geraakt. Lang voor de hedendaagse explosieve ontwikkeling heeft de westerse geschiedenis twee stroomversnellingen gekend.

De eerste kunnen wij zien in de Renaissance. De tweede in de 18e eeuw, de eeuw van de Verlichting.

De Renaissance heeft betrekking op een periode, die ver achter ons ligt. Grof aangeduid, kan men zeggen dat het de overgangstijd is van de middeleeuwen naar de zgn. „nieuwe tijd“: de 15e en 16e eeuw. Wat is het opvallende van die tijd? Dit is een bijna niet te beantwoorden vraag. Zeker niet in kort bestek.

Ontdekkingsreizen, kerkhervorming, verval van de r.k. kerk, opkomst van de steden en van zelfstandige staten, omvangrijkere handel en scheepvaart, verschillende uitvindingen — dit zijn woorden, die iets weergeven van het veelkleurige mozaïek van voor die tijd kenmerkende verschijnselen.

Hebben de Reformatie van de 16e eeuw en de Contra-reformatie op de westerse cultuur hun onuitwisbaar stempel gedrukt, een eveneens zeer dominerende beweging is die van het humanisme gebleken.

De Renaissance wordt wel gekenmerkt als de tijd waarin de mens zichzelf ontdekt. De macht van de katholieke kerk in de middeleeuwen brokkelde steeds meer af, terwijl de uitvindingen op het gebied van de wetenschappen en de toepassing hiervan in de techniek veel belovend leken. De mens begon zich machtig te voelen en zijn vrijheid te beleven. De wetenschappen zouden hem in staat stellen om de natuurverschijnselen onder de knie te krijgen. De resultaten van de wetenschappen zonden hem tegen eventuele gevaren steeds meer gaan beschermen. Zij zouden zijn vrijheid ga-

randeren en een schitterende toekomst beloven.

Men zegt ook wel, dat de gedachte van de menselijke autonomie steeds meer baan breekt. D.w.z. dat de mens zichzelf genoeg is en zelf zijn levensrichting kan bepalen. Hoe meer dit humanistisch levensbesef doorbreekt, deste minder blijkt er in veel mensenlevensplaats te zijn voor het geloof in God. Steeds minder zal de bijbel in het leven en het denken van de mensen van richting gevende betekenis blijken te zijn.

Niet dat mensen als Erasmus, Hugo de Groot, Descartes e.a. de bijbel dicht deden. Zij worden wel „bijbelse humanisten“ genoemd. Maar reeds in hun werken blijkt niet de christelijke religie, maar de waarde van de menselijke persoonlijkheid het meest inspirerend en richting gevend te zijn.

In de 18e eeuw komt het humanistisch levensbesef in een beslissende stroomversnelling terecht. Met niet geringe zelfoverschatting heeft die tijd de naam „Verlichting“ meegekregen: de mens moet leven bij het licht van de rede. Zijn verstand is de enige en betrouwbare levensbasis en de enige maatstaf voor zijn mondigheid. Sterker dan in de Renaissance treedt ons nu de autonome mens tegemoet, die door de resultaten en vooruitzichten van de wetenschap zeker is van zijn soevereiniteit.

Had de konsekwentie van deze gedachte „ni Dieu ni maître“ aanvankelijk bij slechts enkelen postgevat, zij begint in het leven van steeds meer mensen een realiteit te worden.

De humanistische levensvisie van de autonome mens heeft natuurlijk ook gevolgen voor zijn kijk op de samenleving en op de staat. I.v.m. de maatschappijbeschouwing en de taak van de staat zien wij het humanistisch denken in twee hoofdstromingen uiteen gaan.

Uit naam van de individuele en autonome mens verklaart de **ene stroming**, dat de individuele burgers de samenleving volgens onderlinge afspraak moeten organiseren, dat de vrijheid van de individuen zo weinig mogelijk aangetast moet worden en dat de taak van de staat dus zeer beperkt is.

Uit naam van de individuele en autonome mens verklaart de **andere stroming**, dat de individuele burgers leden van de gemeenschap der samenleving zijn, dat de staat de enige mogelijkheid biedt om de vrijheid van de burgers te garanderen en dat de taak van de staat dus zeer uitgebreid is.

Wordt de eerste stroming meestal liberalistisch en de tweede meestal socialistisch genoemd, **beide** gaan uit van de humanistische grondgedachte van de autonomie van de mens.

Niet dat alle liberaal denkenden zonder meer atheïsten of onchristelijk genoemd zouden kunnen worden. Voor de liberale staatsman Torbecke gaat dat zeker niet op. Hij aanvaardde wel een zekere godsdienstige opvatting als fundament van het staatsleven. Hij bepleitte zelfs een „christendom boven geloofsverdeeldheid“, hetgeen echter eerder een vage religiositeit dan een bijbels christelijk geloof was. In de kringen van de VVD wordt soms zeer waardevol over het christendom gesproken. D.w.z. men wil graag de historische betekenis van het christendom en haar zedelijke beginselen erkennen. Dit heeft echter weinig te maken met een bijbels geïnspireerd christelijk geloof dat voor politieke activiteiten richting gevend is.

Ook in het „liberaal manifest“ van de VVD zijn de gedachten die cirkelen rondom de individuele mens en zijn vrijheid duidelijk op te merken. Staatsingrijpen kan noodzakelijk zijn, maar alleen wanneer het dient voor de ontplooiing van de vrije en autonome mens.

Gaat de liberale gedachtengang uit van de individuele mens en zijn vrijheid en heeft zij slechts oog voor de staat voorzover aan de individuele mens dienstbaar, in het socialistische kamp gaat men uit van de gemeenschap der samenleving, waarvan de mens lid (een „onderdeel“) is.

Ook in het recente rapport Mansholt zitten de PvdA, D'66 en PPR, natuurlijk met grote eerbied voor de menselijke persoonlijkheid, op de golflengte van de gemeenschapsgedachte.

Evenals in het PvdA-rapport „Op weg naar vrijheid“ (1951) lezen wij in het rapport-Mansholt van PvdA, D'66 en PPR (1972), dat basisindustrieën, verzekeringsmaatschappijen en banken genationaliseerd moeten worden. Iets vriendelijker gezegd: zij behoren aan de gemeenschap te komen. Ook wat de bevolkingspolitiek, de inkomens- en vermogenspolitiek, salarissen in de vrije beroepen, erfrecht, en andere onderwerpen betreft, heeft de staat een zeer omvangrijke taak.

De vraag is echter: op grond van welke deugdelijke overwegingen kan men de taak van de staat zo opschroeven? Welke rechtsgrond bestaat daarvoor? Alleen omdat de gemeenschapsgedachte de voorkeur berdent boven de liberale gedachte die uitgaat van de individuele mens? Het is maar hoe je het bekijkt en waar je van uit gaat.

Wat de levensbeschouwelijke grondslag betreft gaat de socialistische gedachtengang, **evenals** de liberale, uit van de humanistische mensbeschouwing. Het is aanvechtbaar, dat dit in principe een deugdelijke grondslag zou zijn.

Het rapport Mansholt en het „liberaal manifest“ stellen zelf, dat de mens en de westerse cultuur in de crisis zitten en dat de mens daardoor zichzelf een vraagstuk geworden is. Kan de mens dan voor zichzelf ook nog een licht zijn op het pad van de toekomst? Waar moet de mens zich dan op richten? Zijn politieke activiteiten normeren aan hogere normbeginselen is ontoelaatbaar, omdat dit in strijd is met het humanistisch uitgangspunt van zowel de liberalen als de socialisten.

Wij kunnen ons volgens het rapport Mansholt niet op religieuze gezichtspunten oriënteren, want de richting van het ruimteschip, dat „de aarde“ heet, is ons onbekend.

De zin van ons leven is ons derhalve onbekend, omdat „de cockpit van het ruimteschip onbemand is“.

De mens, die pretendeert zich zelf genoeg te zijn, is een ondeugdelijk uitgangspunt om de toekomst met enig vertrouwen tegemoet te gaan. Dat is gebleken!

In het bovenstaande schreef ik over een dominerende stroming in de westerse cultuur. Deze stroming gaat uit van de mens, die met de groei van de techniek en de toegepaste wetenschappen zichzelf soeverein verklaard heeft en die zich op grond daarvan een vooruitgangsgeloof eigen gemaakt heeft.

In onze tijd beseffen wij echter, dat dit vooruitgangsgeloof en de optimistische toekomstvisie gekraakt zijn. De resultaten van de toegepaste wetenschappen komen als levensgrote bedreigingen op ons af in de vorm van milieubesef, oorlogsdreiging e.a. Wij zijn ook het slachtoffer geworden van onze consumptie-samenleving. De westerse mens geloofde in de kracht van zijn verstand en vertrouwde op de resultaten van de wetenschap en van de techniek. Dit waren voor hem zijn goden. Van deze goden verwachtte hij zijn geluk. In onze tijd begint het tot veel mensen door te dringen, dat men met deze zelfgemaakte goden bedrogen uitkomt.

Juist omdat de westerse mens op zichzelf vertrouwd heeft, zijn wij in de crisis geraakt. De ontwikkeling is hem uit de hand gelopen. Hiermee zijn wij aangeland bij de vraag naar het wezen van het mens-zijn, hetgeen een religieuze vraag is. Het gaat dan immers om de vraag naar je diepste houvast in dit leven.

De crisis in de westerse cultuur is dan ook een religieuze crisis. Het enig mogelijke antwoord is derhalve een religieus antwoord. De socialistische en liberale standpunten peilen de huidige crisis in de cultuur net niet diep genoeg, zodat zij in hun studierapporten (ondanks voortreffelijke voorstellen) net niet toekomen aan de beslissende dimensie die hun voorstellen geloofwaardig en vertwenwendend zou moeten maken.

Persschouw

IN MEMORIAM PROF. DR. G. C. VAN NIFTRIK

Met een schok van ontroering hebben duizenden in ons land j.l. dinsdag via de radio vernomen dat Prof. Van Niftrik plotseling, één dag na zijn verjaardag, is ingegaan in de eeuwige rust.

De christenen in Nederland — ik zeg het expres zó algemeen — hebben door het sterfen van Prof. Van Niftrik een zéér, zéér zwaar verlies geleden. Hij was één van de eersten die de fatale ontwikkelingen in kerk en theologie die wij momenteel beleven, peilden. En met al de bewogenheid en scherpheid van geest die hem kenmerkten heeft hij die gesignaleerd en gekritiseerd. Met aangrijpende kracht heeft hij daartegenover van het „Sola fide” — het was het thema van zijn dissertatie — getuigd. Hij heeft het de kerk toegeroepen dat zij naar haar aard en opdracht kritisch moet staan tegenover elk „establishment”. En nu speciaal tegen het nieuwe dat zich momenteel met geweldige kracht onderinspiratie van de marxistisch-leninistische, marcusiaanse ideologieën ook in Nederland vestigt. Zijn naam is onlosmakelijk verbonden aan het „Getuigenis” dat evenals voor honderdvijftig jaar Da Costa's „Bezwaren tegen deze geest der eeuw” als een klarenstoot de christenen uit hun verdoving door de tijdgeest wilde wakker schudden.

Wij willen deze theoloog, prediker, broeder, ook hier gedenken. En wel op tweeërlei wijze. In de eerste plaats door het overnemen van een „In memoriam” van de hand van dr. W. Aalders, die de laatste tijd zo nauw met prof. Van Niftrik samenwerkte, en dat geplaatst werd in het „Reformatisch Dagblad”. En in de tweede plaats door het opnemen van het laatste getuigenis dat de overledene vóór zijn dood publiceerde.

Dr. W. Aalders schreef het volgende:

„Prof. Van Niftrik vertegenwoordigt een stuk vaderlandse kerkgeschiedenis. Hij heeft gestaan in de branding van kerk en theologie in de naoorlogse jaren. Maar ook de vragen van de school, de politiek en de maatschappij bewogen hem diep. Het geheel van zijn oeuvre is er een weerspiegeling van. Hoeveel terreinen bestreek zijn geest!

Met schamperheid kon hij wel eens zeggen, dat de kerkelijke hoogleraren geen ambtsdragers zijn in kerkordelijke zin, maar in zijn persoon en werk bekleedde hij ten volle het ambt van doctor ecclesiae, een leraar der kerk. Tal van spreekbeurten heeft hij vervuld op kerkelijke vergaderingen. Bijna elke zondag preekte hij. Hoeveel jonge mannen heeft hij door zijn colleges niet in de rijkdommen van het wonderde ambt der verkondiging ingeleid.

Geloof alleen

Als ik prof. Van Niftrik tracht te karakteriseren in zijn wijze van theologiseren, dan zie ik bij hem een ontwikkeling, die hem steeds dieper en inniger met de Reformatoren verbond en daardoor ook steeds dichterbij de gemeente bracht. Het thema van zijn dissertatie was een straffe en consequente uitwerking van het Sola Fide (door geloof alleen, red.). Maar in de voortgang der jaren en bij het ouder worden kreeg die consequentie en strenge afwijzing van elke geloofsgestalte steeds meer een aanvulling in de erkenning van de vormen die de Heilige Geest Zelf schept. Vandaar dat prof. Van Niftrik in zijn latere jaren dichterbij kwam bij het theocratisch denken van Hoedemaker, Haitjema en Van Ruler. En vandaar ook, dat hij steeds meer oog kreeg voor de betekenis van de bevinding en

het Piëtisme. Zijn theologie kreeg zo steeds meer verwantschap met Kohlbrugge, in wie immers ook het oer-reformatorische Sola Fide verbonden is met het theocratisch besef van Calvijn en de vroomheid der Nadere Reformatie.

Karl Barth

Dat ik prof. Van Niftrik niet terstond verbind met de naam van Karl Barth, zal sommigen misschien bevreemden.

Maar ik doe het op wezenlijke gronden. Barth heeft inderdaad een groot aantal jaren een diepe invloed op prof. Van Niftrik gehad. Maar dan altijd als de eigentijdse vertolker van de oer-noties van Luther en Calvijn. En toen sinds de vijftiger jaren steeds duidelijker werd dat Barth allengs meer kritische distantie nam van de Reformatoren en een eigen speculatieve theologie opbouwde, ontstond er bij prof. Van Niftrik een steeds grotere reserve tegenover deze Bazelse theoloog. Merkwaardig hoe aldus in de latere jaren prof. Van Niftrik zich opnieuw geroepen voelde tot afwijzing van elke ongeestelijke gestalte, maar nu gekeerd tegen Barth. En vooral gekeerd tegen diens slaafse en kritiekloze volgelingen, die zich daardoor nog meer dan Barth zelf prijsloos uitleverden aan de demoniën van deze tijd. Uit de verontrusting en hevige afkeer van de ontsporingen op kerkelijk, op theologisch, op politiek en op maatschappelijk gebied der blinde Barth-vereerders, is wel in eerste aanleg het bekende Getuigenis geboren.

Getuigenis

Dat hem dat Getuigenis door de middenorthodoxie en door de linker vleugel in de kerk uitermate kwalijk is genomen, is in zoverre begrijpelijk dat men aan die kant prof. Van Niftrik nog zag als de theoloog die indertijd de moed had om de orthodoxie waaruit hij afkomstig was onder de kritiek van het Woord te stellen. Dat hij nu om des gewetens wille de hedendaagse theologie en de moderne predikantenstand waarschuwend met dat Woord in de weg trad en zich tegenover hen stelde met het geloof der Hervorming, dat beschouwde men als een overlopen naar de vijand; als desertie uit de Barthiaanse geleerden. Daaruit bleek, hoe slecht en oppervlakkig men prof. Van Niftrik eigenlijk kende, maar meer nog hoezeer men zelf vervreemd was van de Reformatie.

Zware jaren

Dat men de pijlen die toen door de progressieve theologen, vaak zijn huisvrienden en oud-leerlingen, op hem zijn afgeschoten, menigmaal gedompeld heeft in het wrange zuur van persoonlijke aantijgingen en van ludieke spot, dat is voor prof. Van Niftrik een bittere zaak geweest. Het voegt mij niet daarover intieme mededelingen te doen. Ik volsta met de constatering van het feit. Het enige wat ik er hier over zeggen wil is, dat prof. Van Niftrik het gebed kende als de werkelijkheid van toevlucht mogen nemen onder de vleugelen van de Almachtige. Zo waren de latere jaren van zijn leven wel de zwaarste. Maar misschien ook de rijkste en vruchtbaarste.

Voor zijn vrienden, die de laatste jaren nauw met hem hebben mogen verkeren, blijft de onuitwisbare herinnering aan een theoloog van groot formaat, aan een vriend die bemoedigen kon, maar telkens ook de behoefte had bemoedigd te worden, aan een man die achter de gevel van zijn positie en functie een nederig en ootmoedig mens was, in waarheid een zondaar voor God, maar begenadigd.”

Inderdaad, prof. Van Niftrik heeft zeer geleden onder de bittere, soms hatelijke, soms vulgaire kritiek die na de publikatie van het „Getuigenis” tegen hem losbarstte. Toen ik hem kort na die publikatie sprak en hem zei dat hij nu op een felle kritiek moest rekenen antwoordde hij: „Ik had wel op een en ander gerekend maar dat het zó erg zou worden had ik niet vermoed.” Maar — hem is overkomen wat iedere getrouwe getuige in een afvalstijd overkomt: hij heeft de smaadheid van Christus gedragen.

En hier volgt zijn laatste bijdrage in de kerkelijke pers. Het is een artikel dat hij plaatste in het Hervormd Weekblad van 12 oktober. Prof. Van Niftrik zette er boven: „De Vredesweek — een nabetrachting.”

„Van 24 september tot 1 oktober is de vredesweek ook dit jaar weer in de verschillende kerken gehouden of gevierd. Ik zou eigenlijk wel eens precies willen weten wat er nu feitelijk in verband met deze vredesweek in de Herv. ge-

meenten is gedaan. Het interkerkelijk vredesberaad schijnt tevreden te zijn. Ik lees tenminste in Hervormd Nederland van 7 okt., dat men met enige genoegdoening heeft geconstateerd, dat vermoedelijk dank zij het thema van deze vredesweek, „de macht van Europa”, dit jaar de vredesweek méér de belangstelling heeft gekregen van de politici en beroepsmilitairen dan voorgaande vredesweken. Eerlijk gezegd interesseert mij de belangstelling en de betrokkenheid der christelijke gemeente bij deze zaak méér dan die van politici en beroepsmilitairen. In ieder geval zijn er 400.000 exemplaren van de vredeskrant in Nederland verspreid, merendeels verkocht. Dat is 80% van de oplage van 500.000 exemplaren. Nu heb ik die vredeskrant gelezen. Van a tot z! Die lectuur heeft mij bewogen tot het schrijven van dit artikel als een soort nabetrachting op de gehouden vredesweek. Het grootste deel van hetgeen volgt is reeds weken geleden geschreven, onmiddellijk na het verschijnen van de vredeskrant. Ik heb het toen geschreven laten liggen en niet gepubliceerd, omdat ik de schijn wilde vermijden de activiteiten van het interkerkelijk vredesberaad op enigerlei wijze te willen dwarsbomen. Maar een nabetrachting kan geen kwaad, want ik moet toch wel met enige nadruk zeggen, dat ik grote bezwaren heb tegen de vredeskrant, die ons is aangeboden. Ik voel mij daartoe temeer gedwongen, nu Hervormd Nederland van 7 oktober 1972 het verschijnsel signaleert, „dat aanpak en thema van de vredesweek 1972, duidelijker met politieke consequenties dan in eerdere vredesweken, niet direct geleid hebben tot minder belangstelling van de kant van plaatselijke gemeente- of kerkleden en parochianen”. Nu is dit nogal voorzichtig geformuleerd. Niet minder belangstelling! Ik vraag: wel méér belangstelling nu de politieke consequenties zo onverhuld aan de dag traden? Als dat het geval zou zijn, is dit artikel nóg des te noodzakelijker. Het is goed, dat ik met dit kritische artikel gewacht heb tot ná de vredesweek. Als men blijkt geeft weinig sympathie te koesteren voor de inhoud van de vredeskrant, loopt men het gevaar ervan beschuldigd te worden de vrede niet te willen en zich in de situatie van onze tijd „vrijblijvend” op te stellen. Ik moet dus wel eerst nadrukkelijk verzekeren, dat ik vrede wil en er geen behoefte aan heb de wapenindustrie in bescherming te nemen. Ik wil niets liever dan vrede. Mijn hart gaat uit naar een gave wereld en naar een zuiver mensenleven. Een Hollandse wei met Hollandse koeien ademt vrede. Boerderijen in de Betuwe, tegen de dijk aan, en dan op zaterdagavond, zijn voor mij symbolen, wat zeg ik, sacramentele tekenen van vrede. En ik heb ook graag vrede in mijn hart. Dáárvan ben ik zeker: ik doe graag mee met een vredesweek, en wat mij betreft mag men wel een vredejaar uitschrijven, maar dan moet het toch wel anders gebeuren dan in de vredeskrant 1972 het geval is. Ik ben ervan overtuigd in dit artikel niet alleen mijn eigen gevoelens en overtuigingen onder woorden te brengen, maar ook die van vele duizenden, die in geen vredeskrant noch voor de radio en televisie ooit aan het woord komen. Ik ben ervan overtuigd, dat dit artikel eigenlijk niet strikt persoonlijk is, maar tot uitdrukking brengt wat vele lidmaten der kerken en ook vele lezers van dit weekblad gevoelen en denken.

Ik ga nu maar voorbij aan de narigheid, dat „God” in het stuk van prof. Berkhof steeds met een kleine g geschreven is. Verdediging achteraf: men hield het woord „god” voor een sóortnaam en niet voor een persoonsnaam!! Stel u zoiets voor! Het interkerkelijk vredesberaad had er goed aan gedaan de correctie van een zó belangrijke uitgave als een vredeskrant in eigen handen te houden en in ieder geval de vakmensen te controleren. Maar daarover zullen wij het nu niet meer hebben. De theologie van die vredeskrant is voor mij heel wat belangrijker.

Wat moet er gezegd en bedacht worden als het in de vredesweek over vrede gaat? Dan moet er toch iets hoorbaar worden van de boodschap van de apostel Paulus, die gewaagde van de vrede Gods, die alle verstand te boven gaat en onze harten en gedachten behoedt in Christus Jezus (Philipp. 4 : 7). Als het in nieuw-testamentische zin over vrede gaat, dan moet er een kerk zijn, die blij en dankbaar betuigt: Wij dan, gerechtvaardigd uit het geloof, hebben vrede met God door onze Heer Jezus Christus (Rom. 5 : 1). In een goede vredesweek wil ik proberen te verstaan wat Jezus precies beloofde toen Hij zei: Vrede laat Ik u, mijn vrede geef Ik u! niet gelijk de wereld dien geeft, geef Ik hem u (Joh. 14 : 27). Nu weet ik al bij voorbaat hoe degenen, die achter de vredesweek staan, op het voorafgaande zullen reageren. Zij zullen zeggen, dat ik stichtelijkheid en innerlijkheid wil, dat ik een piëtist ben en geen oog heb voor de universele en kosmische perspectieven van Gods vredesbelofte. Maar dan hebben zij het mis. Ik en alle zogenaamde piëtisten met mij bidden: Mogen de bergen den volke vrede dragen (Ps. 72 : 3) en wij zien uit naar de vervulling van de belofte in Jes. 11, naar de tijd, waarin men geen kwaad zal doen noch verderf stichten op gans de heilige

berg des Heren, omdat de aarde dan vol zal zijn van de kennis des Heren (Jes. 11 : 9). Maar in de bijbel komt het heil zowel individueel als universeel helemaal van God. In de bijbel heet Christus onze vrede (Eph. 2 : 14) en wordt er vrede verkondigd aan hen, die verre zijn en aan hen, die dichtbij waren, want door Hem hebben wij beiden in één Geest de toegang tot de Vader (Eph. 2 : 17). Vrede is niet primair het werk van mensen; vrede is primair het werk van God. Die vrede moet niet nog moeizaam tot stand gebracht worden door menselijke inspanning, maar die vrede is er en die vrede heet Jezus Christus. Een vredesweek, die niet begint en eindigt met de verkondiging van deze vrede, de ene en enig werkelijke vrede, heeft met kerk en evangelie eigenlijk weinig of niets te maken. De vredeskrant 1972 roept ons op tot strijd tegen de machten (veiligheid door de NATO en welvaart door de EEG!) en tot ombuigen van de structuren, maar verzuimt om op te roepen tot persoonlijke bekering en vernieuwing. Wij ontkennen niet, dat de christenen een politieke taak hebben in deze wereld, maar daarover moeten zij niet al te veel drukte maken. Het zal hun immers op z'n best gelukken hier en daar in deze wereld een teken op te richten van de verwachting, die in hen leeft, maar zij moeten zich niet verbeelden deze wereld ook maar een stap verder te kunnen helpen op de weg naar het Koninkrijk van God. Wanneer ik de bijbel lees vind ik nergens houvast voor een evolutionistisch optimisme, dat het huidige politieke activisme bezielt. Het kan inderdaad z'n nut hebben wat te sleutelen aan de structuren, maar als de mensen niet veranderen, zal de omzetting van structuren bijzonder weinig baten. Ik kan ook in de bijbel niet zoveel grond vinden om te veronderstellen, dat de mensen beter zullen worden. Wat wij allemaal in de eerste plaats nodig hebben is een nieuw hart. Wat ons in deze jaren, waarin zo ontzaglijk veel over menselijkheid en solidariteit wordt gesproken en gejubeld, pijnlijkt treft, is de toenemende agressiviteit, hardheid, verwaarlozing van de meest elementaire beleefdheidsvormen. Dieper gepeild: de mens is van nature geneigd God en de naaste te haten. Hoe vaak heeft men tegen deze uitspraak der belijdenis geprotesteerd en toch bleek zij telkens weer waar te zijn. Waar geen liefde is, heerst ook geen vrede. Als wij werkelijk vrede willen, dan zullen wij niet met structuurverandering moeten beginnen, maar mensen moeten oproepen tot liefde jegens God en de naaste. Dan zal er in de huiselijke samenleving iets veranderen. Men moet nu eenmaal bij Jeruzalem beginnen. Ik ben ervan overtuigd, dat de christelijke liefde wegen en middelen zal vinden om hier en daar, wellicht op vele plaatsen veranderingen, omzettingen, verbeteringen tot stand te brengen. Daarover zullen wij niet gering mogen denken en daaraan zullen wij alle krachten moeten wijden. Maar om wanhoop en teleurstelling te voorkomen, zal de kerk er steeds aan moeten herinneren, dat het Koninkrijk Gods nog niet gekomen is en dat dat Koninkrijk niet opbloeit uit het proces der geschiedenis. Wat helpen door revolutie veranderde structuren, als de mens niet verandert en leert God en de naaste lief te hebben?! Wij willen wachten op het Rijk van God. De vrede is er. Die vrede moet gepredikt worden. Tot die vrede moeten de mensen geroepen worden. En die vrede, die als een wonder van God komt, moeten de mensen leren verwachten. Het stille verbeiden behoort tot het wezen der vroomheid.

Ik acht het voor geen bestrijding vatbaar, dat Jezus leefde in de voorstellingswereld van de apocalyptiek en dus het Koninkrijk Gods als een gave van God, van boven, uit de hemel verwachtte. Eschatologie is in de bijbel wat anders dan maatschappij-kritiek. Jezus' prediking was niet maatschappij-kritisch. Heeft zelfs Karl Barth niet gewezen op het gelaten conservatisme in Jezus' gedrag? Hij heeft tempel en priesterchap erkend; Hij heeft Herodes en Pilatus in hun ambt en gezag erkend. Dat er in er achter dit gelaten conservatisme een revolutie, de revolutie, schuil ging, is een andere zaak. Jezus kon zo gelaten zijn, omdat Hij het heil niet van menselijke activiteit, maar van Gods wonderbaar ingrijpen verwachtte. Maar deze Jezus, die toch de Jezus van de evangeliën is, kunnen we tegenwoordig niet gebruiken. Men doet zijn uiterste best om duidelijk te maken, dat Jezus de Revolutionair bij uitnemendheid was. In zekere zin is dat waar, maar niet in de zin van het huidige

politieke activisme. Mijn ziel verbeidt de Heer. In Gods hand worden de dingen bevolen. Alleen zó wordt het Pasen.

Men klaagt erover, dat men de gemeente maar niet mee kan krijgen in al deze politieke activiteiten en klaagt dan over of scheldt op consumenten-christendom, dat alleen maar bedacht is op eigen zieleheil. Ondertussen is het een feit, dat het kerkvolk van Nederland al meer dan een eeuw politiek zeer bewust is geweest en van harte meedeed aan politieke activiteit, wanneer men maar de zekerheid had, dat het ging om de hele bijbelse boodschap. Maar er staat te weinig serieuze exegeese in de vredeskrant. Met een goed gefundeerd bijbels betoog kan men het kerkvolk meekrijgen, maar dan moet men niet eenzijdig de profeet Amos exegetiseren en doen alsof er verder niets in de bijbel staat. Voor mijn besef wordt het wezenlijke, de eigenlijke inhoud van Vrede verzwegen.

Er zijn nog meer bezwaren tegen de vredeskrant in te brengen. Het interkerkelijk vredesberaad maant parochies en gemeenten, classes en provinciale kerkvergaderingen immers aan een Brand(t)-brief naar een Duitse gemeente of parochie enz. te zenden. In die Brand(t)-brief wordt de dankbaarheid van de verzenders over de ratificering van de verdragen van de Bondsrepubliek met staten van het oostblok tot uiting gebracht. Men kan die brief moeilijk verzenden, wanneer men niet achter de politiek van de heer Brandt staat. Dr C. P. van Andel zegt dit ook onomwonden in „Dit”, het maandblad van de Hervormde gemeente Amsterdam. Hij gaat van het „uiterst belangrijke werk, dat bondskanselier Willy Brandt dit jaar ondanks de tegenwerking van de CDU tot stand heeft gebracht”.

De brief moet niet alleen een dankbrief aan Brandt zijn, maar ook echt een brandbrief. „Want wie ziet niet met zorg de ontwikkeling in de Bondsrepubliek tegemoet, waar semi-fascisten als Franz Josef Strausz en zijn partijgenoten in de CDU alles doen om het werk van Brandt weer ongedaan te maken”. „Als de heer Strausz wint, dan weten we wel ongeveer hoe de macht van Europa er straks uit zal zien”. Op grond van het evangelie moeten we vóór Brandt zijn en tegen Strausz.

Nu ben ik er zeker van, dat ik, wanneer ik in Duitsland zou wonen en daar stemrecht had, op de CDU zou stemmen en niet op de SPD. Ik mag dan bezwaren hebben tegen de CDU, maar ik zou er toch op stemmen. Mag dat? Dr Van Andel zegt, dat het op grond van het evangelie niet mag. Ik ben blij voor hem, dat hij dat zo goed weet, maar ik zal mij er niets van aantrekken. Het behoort tot de vanzelfsprekendheden van deze tijd, althans in de leidende kringen, dat een christen socialist is. Daar behoort verder niet over gediscussieerd te worden; dat spreekt vanzelf.

Het is een merkwaardige zaak, dat in een tijd, waarin men voortdurend spreekt over de mondigheid van de christen en de burger, waarin men een anti-autoritair is en elk paternalisme verfoeit, diezelfde christen en burger zo betutteld en gemanipuleerd wordt. De vredeskrant heeft dit jaar duidelijke politieke consequenties getrokken. Mij al te duidelijk! Niemand hoeft mij voor te zeggen of ik al dan niet zal sympathiseren met de CDU. Op de keper beschouwd vind ik de onverholven „rode” reclame van dr C. P. van Andel in het Amsterdamse maandblad „Dit” nog onschuldig, immers onmiddellijk doorzichtig, vergeleken met de politieke propaganda, die prof. Berkhof door middel van exegeese van paulinische teksten bedrijft. Prof. Berkhof schrijft over de macht en machten. De macht is in dit verband de macht van Jezus' liefde en verzoening, die de overwinning heeft behaald op de machten in het meervoud. Wat moet onder die machten in het meervoud verstaan worden? Het antwoord van prof. Berkhof luidt: „Gedragpatronen die de doorstroming van de liefde in de wereld blokkeren”. Voorbeelden: de traditie, de mode, het groepsbelang, de gangbare moraal. Verder ook nog: het nationaal-socialisme. Dan ten slotte: veiligheid en welvaart, te weten: de NAVO en de EEG. Wat moet men nu van zulk een exegeese zeggen? Vermoedelijk heeft Paulus bij de „machten” aan sterregeesten gedacht, in ieder geval aan objectieve grootheden, die de mensen knechtten zonder dat die mensen op de machten invloed konden uitoefenen. Als ik dus de „machten” voor onze tijd zou moeten interpreteren, zou ik gewagen van de machten van dood, zonde, schuld, leed en lot. Waar mensen machteloos staan, mogen zij uit het Evangelie horen, dat Christus voor hen de machten heeft overwonnen. Met gedragpatronen, mode, maar ook met de NAVO en de EEG ligt het heel anders. Dat kiezen de volkeren of dat verwerpen ze. Blijkbaar kiezen de volken nog steeds in meerderheid NAVO en EEG. De Noren willen de EEG niet; de Denen wel. Dan gaat het om een keuze in vrijheid, waarbij de meerderheid beslist. Daarbij moet volgens de democratische spelregels de minderheid zich neerleggen. Dat valt die minderheid soms moeilijk. Maar dan

gaat het niet aan hetgeen men niet wil tot „macht” te verklaren, die door Christus is overwonnen! Politieke propaganda met bijbelteksten is altijd een kwalijke zaak. Vroeger waren de rechtse broeders meesters in deze kunst; tegenwoordig komt het meer van de linkse kant. Het gaat niet aan NAVO en EEG zonder meer aan te wijzen als door Christus eigenlijk reeds overwonnen machten, die wij nu ook als zodanig zouden moeten behandelen. Er zijn volgens Coloss. 1 : 16, 17 door Christus ook goede, niet afgefallen machten geschapen. Men moet toch rekening houden met de mogelijkheid, dat NAVO en EEG tot de goede machten behoren. Ik zeg niet, dat zulks het geval is; ik keer mij alleen tegen het absolutisme en de vanzelfsprekendheid, waarmede NAVO en EEG tot de door Christus overwonnen en dus in wezen verkéerde machten gerekend worden.

Toen ik de vredeskrant 1972 gelezen had, was ik er weer diep van overtuigd, dat wij er goed aan hebben gedaan in het najaar van 1971 ons „Getuigenis” te publiceren, waarin wij met nadruk hebben gewaarschuwd tegen de identificatie van het christelijk geloof met politieke waardering en oordelen. Men kan wel gelijk hebben, maar men moet niet te snel spreken in de trant van: „Zo spreekt de Heer!” De synode van het Hervormde Kerk heeft met „erkentelijkheid” kennisgenomen van het „Getuigenis”, maar tot dusver is nog niet gebleken, dat kerkelijke pers, radio en televisie zich ook maar iets van deze Hervormd-synodale erkentelijkheid hebben aangetrokken. Het rumoer rondom het „Getuigenis” is verstomd, maar er is praktisch niets veranderd. Men blijft even absolutistisch, betuttelend en betweterig zijn maatschappelijke en politieke adviezen in de naam van het christelijk geloof geven als tevoren. Dat wordt door een groot deel van het kerkvolk verworpen. Dat grote deel heeft geen stem, terwijl een kleine minderheid luidruchtig in alle openbaarheid vaststelt wat wel en wat niet christelijk is. Ik vind het langzamerhand een ondraaglijke toestand worden. Ik wou, dat ik een weg wist om de inhoud van het „Getuigenis” opnieuw in de kerk aan de orde gesteld te krijgen. Na het eerste rumoer wordt het doodgezwegen en men gaat als tevoren zijn absolutistische, links-politieke gang.

Men heeft in deze tijden veel reden tot bitterheid. In de naam van de Heilige Geest heeft de Wereldraad van Kerken zijn fondsen uit Zuid-Afrika teruggetrokken en de lidkerken geadviseerd, ook in naam van de Heilige Geest, geen cent meer in Zuid-Afrika te beleggen. Wie niet horen wil, moet voelen. Ik gun iedereen het recht het niet met de politiek van de republiek van Zuid-Afrika eens te zijn, maar spreek in 's hemelsnaam niet zo vlot in naam van de Heilige Geest. Misschien is door het bovenstaande ook voor het interkerkelijk vredesberaad duidelijk geworden waarom zoveel gemeenten minstens aarzelend staan tegenover de vredeskrant en de vredesweek. Maar het interkerkelijk vredesberaad zal dit „modaliteits”-blad wel niet lezen. Wij weten nu zo langzamerhand wel, dat vrede niet alleen verticaal is, maar ook horizontaal. Och, of nu alle vredestichters verstaan mochten, dat bijbelse vrede niet alleen horizontaal is, maar ook verticaal. En zó is het eigenlijk helemaal verkeerd gesteld. Men zal moeten zeggen: de horizontale vrede betekent niets zonder de verticale dimensie.”

Dit is het geestelijk, het kerkelijk testament van prof. Van Niftrik. Er is alles in gezegd wat hem ten diepste bewoog.

Laat ik dit „In Memoriam” besluiten met de woorden waarmee hij zijn boek „Waar zijn onze doden” beëindigde: „Wij zijn gescheiden en toch verbonden. Verbonden met de triumerende kerk zingt de strijdende kerk haar geloof uit en dankt God, dat Hij de kosmos en de mensheid gered heeft en redden zal. Alles is samen te vatten in deze belijdenis des geloofs:

Nu blijf ik bij U voor altijd.
God, die men troost, die bij mij zijt,
mijn twijfel stilt en mijn verlangen.
Gij neemt mij bij mijn rechterhand.
Gij zijt getrouw, Uw raad houdt stand.
Uw wijsheid is het, die mij leidt,
en eenmaal kroont met heerlijkheid.

C. V.

KERKNIEUWS

Soemba-Borneo (17) — Je kunt de betekenis van de correspondentie tussen ds Goosens en de Nederlandse kerken voor een deel afmeten aan de omvang daarvan. Regelmatig bezorgt de post ons brieven met fraaie Indonesische postzegels en ook wij schrijven, zij het met een iets rustiger tempo. Uit Soemba hebben we in de loop van dit jaar nu al 12 brieven ontvangen, d.i. dus gemiddeld 3 in de twee maanden. En met een omvang van 110 getypte vellen en zó vol, als niemand van ons dat zou presteren.

Stelt U zich maar voor: 's avonds, donker, bij een elektrische verlichting, stroom opgewekt door de eigen generator, een schrijfmachine ratelt en de man erachter — beslist met pijp — vult het ene vel na het andere. Hij heeft er plezier in (dat lees je zo maar) om breedvoerig zijn wedervaren en dat van anderen te vertellen. Alles waar we belang in kunnen en moeten stellen, komt op schrift.

Fijne dingen, je kunt er de HERE voor danken. Zorgelijke dingen ook. Luister vandaag eens naar zo'n echt goed bericht:

„Afgelopen maandag, 26 juni, kwam ds Tanahomba thuis van een reis naar Wai Kalandjir, waar hij het Heilig Avondmaal had bediend en de doop had bediend aan 14 volwassenen en 11 kinderen (van die volwassenen dus). Ds Tanahomba was erg blij gestemd over het dooponderzoek. Er waren veel oude mensen bij, die analfabeet zijn en bij wie men dus niet veel 'kennis' kan verwachten, maar die toch op de wezenlijke vragen verblijvend goede antwoorden wisten te geven. Bijvoorbeeld: vraag — waarom wil je gedoopt worden? Antwoord — omdat ik Christus heb leren kennen. — Wie is Christus voor je? — Hij heeft al mijn zonden op zich genomen en verzoend. — Is dat zo belangrijk, wat heb je daaraan? — Dat God niet meer toornig op me is en dat ik nu in vrede leef met Hem. — Wat houdt dat in, dat er nu vrede is met God? — Hij is nu mijn vader en zorgt voor me.

Ds Tanahomba was vooral daarom zo enthousiast, omdat het geen geprepareerde vragen waren geweest, maar dat hij in dit gesprek met oude analfabeten na elk antwoord een 'diepere vraag' stelde (waarvan hij steeds dacht, dat ze daar het antwoord niet op zouden weten) waarop hij steeds verrassende antwoorden ontving in het Soembanees, met woorden die precies de juiste „sfeer“ troffen. De doopcandidaten (en ook de overige gemeenteleden) waren erg te spreken over hun goeroe H. Landudjama. Hij gedroeg zich niet trots, maar ging gewoon met ze om. Speciaal na zijn terugkeer van de cursus te Mau Maru was zijn onderwijs bijzonder bevattelijk geworden, zó dat de oude doopcandidaten nu pas goed begrepen wie de Christus voor hen is en welke rijkdom ze in Hem bezitten. Ds Tanahomba zei ook, dat de invloed van de cursus op het catechetisch onderwijs aan deze doopcandidaten overal duidelijk te bespeuren was. In Nederland vraagt men vaak, of ik ook zegen op mijn werk zie. Nu, zien doe ik het niet; maar we zaaien slechts, en het is God Die de wasdom geeft, ook al hebben we er zelf geen weet van, zoals in Wai Kalandjir. Verblijvend en opbeurend zijn zulke berichten, vooral nadat God je verootmoedigd heeft (al je spreken naar en onderwijs uit Gods Woord zijn immers tot nu toe vruchteloos gebleken) door zulke droeve berichten uit Tana Rara" (daarover een volgende maal).

Voor bredere informatie, bijv. in gemeentevergaderingen, bestaat wel een mogelijkheid. Het adres van de secretaris van de zendingscommissie van 's-Gravenhage ZW is Schrijn-

werkersgaarde 51. U kunt ook telefonisch contact zoeken, nr. 070-671958.

C.O.G.M.A. — Contact-Organ Gereformeerde Militairen en Alleenstaanden. — Militairen, militaire gezinnen en alleenstaanden, gelegeerd of woonachtig in West-Duitsland, ontvangen weer bezoek.

In de week van 18 november t.m. 24 november a.s. zullen alle land- en luchtmachtbases te West-Duitsland weer bezocht worden.

Kerkeraden of familieleden van betrokkenen worden verzocht namen en adressen, die bij het C.O.G.M.A. nog niet bekend zijn, ten spoedigste te melden bij de secretaris br H. J. Bosch, Hekselbrink 83, Enschede, tel. 05420-62272.

De reis wordt ditmaal gemaakt door ds J. D. van Stelten van Nijverdal, ouderling br J. Hutten van Enschede-Zuid, terwijl voor het eerst 2 Chr. Geref. ouderlingen de reis ter oriëntatie zullen meemaken.

Amersfoort — Zondag 22 oktober j.l. werd de kerk te Amersfoort geïnstitueerd; de ambten werden ingesteld en tevens werd de voorbereidingspredikatie gehouden voor het Heilig Avondmaal dat zondag 29 oktober werd gevierd.

Wij mochten veel belangstelling ondervinden van de kerken uit de provincie.

Zo ontmoetten wij afgevaardigden van de kerken te Baarn, Breukelen, Bunschoten, Doorn, Ermelo, Loosdrecht en Voorthuizen.

Dankbaar zijn wij voor het ook daarin ondervinden van de gemeenschap der heiligen.

Thans mogen wij met het zelfstandig kerkelijk leven ter plaatse beginnen en kan de arbeid ter hand worden genomen, waarbij ons vertrouwen is gesteld op de Koning der Kerk.

Nu de kerk te Amersfoort haar eigen adres heeft gekregen, mogen wij de landelijke kerken verzoeken de hieronder nader vermelde adressen over te nemen in hun kerkelijke administratie.

Waar Amersfoort mede door zijn centrale ligging nog steeds expandeert zullen wij het prettig vinden om de brs en zrs die zich in de toekomst in Amersfoort mochten gaan vestigen **tijdig te kunnen opvangen en te ontmoeten.**

Daarbij is uw medewerking onontbeerlijk.

Waar Amersfoort, naast zijn garnizoen, ook nog verschillende verpleeginrichtingen kent, zullen wij het eveneens op prijs stellen indien de kerken ons nader zouden willen informeren omtrent die brs en zrs die uit hoofde hiervan in Amersfoort werkzaam zijn of zullen worden. Door ook in deze dingen getrouw te zijn bevorderen wij als kerken de band aan elkaar en mogen wij de broederschap dienen.

ADRESSEN

Amersfoort. Praeses: J. Stoorvogel, Franklinstraat 31, tel. 03490-18023; scriba: J. H. v. Nimwegen, Verdiweg 255, el 03490-22053; diaconie: A. M. C. v. d. Wiel, Copernicusstraat 9; preekvoorziening: Mw. H. J. de Hoop-Sikkes, A. Paulownalaan 5, Leusden-Zuid, tel. 03490-19790; penningm. kerk: Mw. E. v. d. Wiel-Malda, Copernicusstraat 9; bankrek. kerk: Ned. Middenstandsbank N.V., Amersfoort, rek.nr. 65.27.13.556, postgiro van de bank 28860. Kerkdiensten: Aula Corderius College, Ganskuyll.

Zaandam. Adres Geref. Kerk te Zaandam: C. Camfferman, Lijsterbesstraat 52.

VOOR DE WALDENZEN

Het is al weer geruime tijd geleden dat in dit blad iets werd gepubliceerd over de hulp aan de Waldenzerbroeders.

De laatste keer kon ik u meedelen, dat er 150.000 Liren waren overgemaakt. Deze zijn in goede orde ontvangen en de broeders aldaar danken u zeer hartelijk voor deze steun, die zij gebruiken voor de uitbreiding van het Evangelie middels de moderne publiciteitsmedia radio en televisie en uitgave van een krantje, waarvan een 2-tal exemplaren in mijn bezit zijn gekomen. T.z.t. hoop ik uit de inhoud u hiervan nadere mededelingen te doen. Daartoe dienen zij eerst te worden vertaald.

Sedert „Opbouw“ van 7 juli j.l. werden nog door mij ontvangen: van JL te K 4 x 5,—; RB-B te G 2 x 10,—; JCS te R 5,—; DCM te A 10,50; WH te A 5,— (schrijft u mij eens iets over uw ontmoeting in Turiijn?) FdV te E 15,—; HH te E 25,—. Totaal f 100,50. Vorig saldo f 114,11. Toaal dus thans f 214,61.

De giftenstroom was weer wat geluwd. Een watervloed is niet nodig, het mag gerust rustig stromen, maar niet ophouden.

Hartelijk dank bij voorbaat.

A. de Blois,
Graaf Florisstraat 44, Schiedam.
Giro 534103.

*Al staat de zee ook hol en hoog
en zweept de storm ons voort
wij hebben 's Vaders Zoon aan boord
en 't veilig strand voor 't oog.*

25 jaar geleden, op 12 november, voer de huwelijksboot van

JACOB EN KLAASJE KOPPENAAAL-GROEN

het zeegat uit.

De bemanning heeft zich in de jaren vermeerderd met:

Nelleke — Eliëzer
Klaas
Ary
Jaap — Carolien
Hanneke
Marinus
Marleen
Ria
Hettie
Idelette
en de zwabber Marko

Wij zullen deze 25 jaar stuurmanskunst binnensboords herdenken op 11 november.

Dat de Here onze ouders nog lang wil sparen is de wens van hun dankbare kinderen.

Nunspeet, 12 november 1972
Lupineweg 32

In onze prekenserie verscheen:

EENS KOMT DE GROTE ZOMER

5 preken door Ds. J. H. Veeffkind over Openbaring 21:1-5; Matth. 26:29; Openbaring 22:1-2; Openbaring 5:8-14; 1 Joh. 3:26 en Openbaring 22:3-5. f 2,50

Gaarne toezending van volledige lijst van verschenen bundels.

FIRMA WESDIJK, LIEBEK EN HOOLJMEIJER
Postbus 2, Barendrecht — Postrekening 216828

Drukkerij »Steenbergen«

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

★

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk

Redactieleden

Ds H. Amelink
Drs H. de Jong
D. W. L. Milo
Prof. C. Veenhof
Ds G. Visee
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink,
Waal 5, Langerak, Z.H.
Tel. 0 1843 - 232

Geref. Persvereniging

„Opbouw“
secr.-penningmeester:
W. Kaper,
v. Lynden v. Sanden-
burglaan 16, Utrecht.
Tel. 030711450.
Giro 448367

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen“,
Slotlaan 220, Zeist.
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementenadministratie

Rotterdamse Rijweg
174, Rotterdam-8

Abonnementsprijs: f 20,— per jaar (bij vooruitbetaling)
Buitenland: Europa en zeepost f 30,— - Luchtpost f 50,—